

Osmanlı ve Modernleşme, III.Selim Dönemi Osmanlı Denizciliği

Tuncay Zorlu,

TİMAŞ Yayınları, 2014, İstanbul, s.392, ISBN 978 – 605 – 08 – 1507 – 8

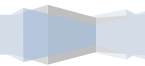
Fatih ERBAŞ*

Kitabın yazarı, Türkiye’de deniz tarihi konusunda çalışma yapan sayılı akademisyenlerden olan Tuncay Zorlu’dur. Zorlu, özellikle teknoloji tarihi boyutunda ilgi göstermektedir denizciliğe. Yoğunlaştığı dönem de, Türk denizciliğinde atılım yapılan dönemlerden biri olan III. Selim devridir.

Kitap üç yüz doksan iki sayfadan oluşmaktadır. Kitabın indeksten önceki son otuz sayfası çeşitli fotoğraflara, Türk ve İngiliz arşiv belgelerine, gemi isim ve gemi malzemeleri listelerine ayrılmıştır. Gemilerde kullanılacak toplar, toplarda kullanılacak materyal, işaret sancak masraf defteri, tersanede bakım için bekleyen gemi isimleri, Osmanlı kereste kaynaklarına dair İngiliz belgesi, 1801 yılındaki Osmanlı harp gemisi isimleri, III. Selim dönemi Tersane Eminleri isim

---

* Uluslararası Güvenlik Stratejileri Doktoru, fatiherbas@gmail.com

listesi, 19. yüzyıl başında İngiltere'den Türkiye'ye ihraç edilen bakır miktarı ve maliyeti, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki buharlı gemi yazışmaları bu eklerde yer alan belgelerdendir.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır:

III.Selim Dönemine Kadar Osmanlı Deniz Teknolojisinin Gelişimi, 18. Yüzyıl Sonları ve 19. Yüzyıl Başlarında Gemi İnşa Teknolojisinde Görülen Gelişmeler, Osmanlı Donanmasının Modernleşmesine Katkı Yapan Yabancı Uzmanlar ve Üçüncü Selim Dönemi Gemileri kitabın bölümlerini oluşturmaktadır.

Bu kitabı farklı kılan en önemli husus şudur ki; Osmanlı denizciliğinin tesadüflerle ortaya çıkmış gelişmiş ve başarıya ulaşmış bir alan olmadığını delilleri ile ortaya koymaktadır. Osmanlı Devleti'nin gücünün fevkinde olduğu 16. Yüzyıl ve gittikçe güç kaybettiği sonraki yüzyıllarda da, denizciliği bir disiplin olarak ele aldığı ve bilinçli hamlelerle donanmayı geliştirmeye gayret ettiği bu kitapta önemle yer verilen hususlardandır. Bu kapsamda, Osmanlı'nın bilinçli bir denizcilik politikasına sahip olduğunu delillerle ortaya koyan Palmira Brummet'in Osmanlı Denizgücü isimli eseri de referans olarak gösterilmektedir. Ayrıca kitabın yazılış nedenlerinin en önemlilerinden biri olarak, Osmanlı denizciliği hakkında bilgiye dayanmayan ön yargıları kırmak olarak da ifade edilmektedir. Bütün bunlar ele alınmak ve bir esas kabul edilmekle birlikte, bu kitapla yapılmak istenen şeyin "III. Selim dönemi Osmanlı donanmasının teknolojik durumunu detaylandırmak" olduğu yazar tarafından ifade edilmektedir.

Kitabın ilk bölümü, bizleri ana konuya hazırlamaktadır. Bu çerçevede; Osmanlı Devleti'nin askeri bahriyesinde kürekten yelkene geçiş gayretleri ve bu süreçte yaşananlar, 1770 Çeşme Faciası ve sonrasında olanlar ele alınıyor. Birinci bölüm Osmanlı bahriyesinde teknolojik gelişimin başlangıç dönemini ve hangi sâiklerin değişimde etkin olduğunu ortaya koymaya çalışıyor.

İkinci bölümde 18. Yüzyıl sonunda Osmanlı donanması gemi inşasında kullanılan malzemeler ve bunların kaynakları hakkında belgeye dayalı bilgi paylaşılıyor. Bu yapılırken o dönem için gemi inşanın temel malzemesi olan kerestenin Osmanlı vilayetlerinden hangi esaslara göre ve hangi nizamda temin edildiği açıklanmaktadır. Bu çerçevede; Midilli, Canik, Kaz Dağları, Taşoz, Kastamonu, Gemlik, Gümülcine, Bolu, Beypazarı, Ayvalık ve Akyazı'nın temel kereste kaynaklarının oluşturduğunu öğrenmekteyiz. Bu bölümde ayrıca III.Selim döneminde gemilerde kullanılan bazı malzemeler hakkında bilgi de verilmektedir.

Bu bölümde; Osmanlı'nın ana gemi inşa mekânının Haliç'teki Tersane-i Amire olduğunu, gemilerin esas olarak karada inşasının tamamlandıktan sonra kızağa alınıp süratle denize indirildiğini, daha sonra Fransız mühendis Le Brun'un katkısı ile denize indirme yönteminin değiştiğini, bakır kaplamanın Osmanlı donanmasına III. Selim döneminde nasıl girdiğini, sivil

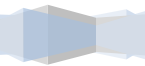
halkın “seyir defteri” diye bildiği “gemi jurnalinin” 18. Yüzyılın sonunda tutulmaya başlandığını, yine gemi iâşe sisteminin de 18. Yüzyıl sonunda devreye girdiğini, tersanede yeni tezgâhların, gözlerin ve kızakların inşa edildiğini öğrenmekteyiz.

Üçüncü bölüm, Osmanlı donanmasının gelişmesinde rol oynamış yabancı uzmanlara ayrılmış. Çeşme baskınının oluşturduğu travma Osmanlı’yı acil tedbir aramaya itmiş, bu kapsamda başvurulacak yollardan biri de yabancı müşavirler olmuştur. İşbirliğine ilk gidilen ülkelerin başında ise Fransa gelmektedir çünkü Osmanlı Devleti ile Fransa’nın uzun yıllara sâri bir dostluk ilişkisi mevcuttur ve o zaman henüz Fransa’nın Mısır’a saldırısı söz konusu değildir. O dönemin en meşhur müşaviri ise Fransız mühendis Le Brun idi. Fransa’nın 1798 Mısır saldırısı Osmanlı’nın Fransa ile teknoloji ve personel işbirliğini sekteye uğratmıştır. Osmanlı Fransız ilişkilerinin bozulması İngiliz uzmanların Türkiye’de önünü açmıştır. Bu dönemden sonra, II.Mahmut döneminde ABD ile kalkışılan işbirliği dönemi hariç, II.Abdülhamit döneminin ortalarına kadar İngiliz müşavirler boy göstermiştir.

Kitabın dördüncü bölümü bir yönüyle bir başvuru bölümü şeklindedir. III.Selim döneminin gemi tipleri, sayıları, isimleri ve özellikleri gerektiği zaman yeteri kadar bilgi Zorlu’nun kitabının dördüncü bölümünde yer almaktadır. Bu bölümde ilginç bilgiler de öğrenmekteyiz. Mesela 18. Yüzyıla kadar gemilerin bir isminin olmadığı, gemilerin “Hasan Reis’in Kadırgası” gibi sahiplerinin isimleriyle anıldığı veya geminin yapımına emeği geçenlerin isimlerinin verildiği (Uzunçarşılı esnafının yaptırdığı kalyona “Uzunçarşılı” isminin verilmesi) gibi... Bu konuda Türk donanmasında bir gelenek oluştuğunu ve günümüzde de gurbetçilerimizin yardımları ile yapılan bir hücumkota “Gurbet” isminin verildiğini ifade edelim. Bazı dönemlerin gemilere verilen isimleri etkilediği de görülmektedir. Mesela, 1770 Çeşme baskınından sonra inşa edilen gemilere hep hamasi isimler verilmiştir: Burc-ı Zafer, Nasr-ı Cenk, Ejder-i Bahri ve Fatih-i Bahri gibi...

Osmanlı donanması gemi türleri de bu bölümün konularındandır. Bu çerçevede okuyucuya o dönemin büyük ve önemli gemilerinin üç ambarlı(güverteli) 50-55 metre civarında boyu olan kalyonlar olduğunu da hatırlatmakta fayda görülmektedir. Genellikle 80 civarında topları bulunmaktadır. Malzeme ahşap olduğu için çok güçlü toplar kullanılamamaktadır. Bu, bugünün ölçülerinde küçük olan gemide 1200 civarında personel görev yaptığını da ifade etmek gerekir.

Netice olarak; Tuncay Zorlu’nun kitabı bir yandan III. Selim donanması hakkında bilgi verirken, aynı zamanda günümüz ölçülerinde sahip olduğumuz bilgilerle o dönemi değerlendiremeyeceğimiz, devlet gerilemekle birlikte yine de değişim ve gelişim için büyük gayret gösterildiği ve bu çerçevede teknolojiyenin, yabancı desteğinden yararlandığı ve bunların bilinçli tercihler şeklinde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. III. Selim donanması Osmanlı klasik donanma anlayışının değişime başladığı dönem olması hasebiyle bu kitap önem arz etmektedir ve

bu çerçevede teknoloji ve donanma tarihine ilgi duyanların ve bir yönüyle de Osmanlı'nın bir döneminin bir yüzünü merak edenlerin okuması gereken bir kaynak eser olarak değerlendirilmektedir.

